

Danuta Ciesielska

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-3190-5617

W oczekiwaniu na biografie polskich matematyków. Biografistyka w badaniach polskich historyków matematyki, stan i potrzeby

Awaiting Biographies of Polish Mathematicians: *Status Quaestionis* and Research Needs in Polish Historiography of Mathematics

This study offers an overview of the work undertaken by Polish and Czech historians of mathematics, along with an evaluation of existing biographical dictionaries dedicated to Polish mathematicians. It also presents a survey of in-depth biographical articles on Polish mathematicians, as well as selected book-length studies. The article aims to draw the attention of the Polish historians of science to the pressing need for comprehensive, scholarly biographies of Polish mathematicians. Special attention is devoted to Waław Sierpiński, the founder of the Warsaw School of Mathematics. This article is a revised and expanded version of a paper presented at the conference *Od informacji do inspiracji. Słowniki biograficzne uczonych i studentów w nauce i historiografii* (From Information to Inspiration: Biographical Dictionaries of Scholars and Students in Science and Historiography), held on 17–18 May 2023, organized by the Tadeusz Manteuffel Institute of History of the Polish Academy of Sciences (IH PAN) and the Polish Academy of Arts and Sciences (PAU) in Krakow.

Keywords: scientific biography, history of mathematics in the 20th century, recollections of scholars, Waław Sierpiński, Constantin Carathéodory

Słowa kluczowe: biografia naukowa, historia matematyki XX w., wspomnienia uczonych, Waław Sierpiński, Constantin Carathéodory

1. Wstęp

W artykule omówiona jest niewłaściwa proporcja między istniejącymi słownikami biograficznymi a biografiami wybitnych polskich matematyków. Tworzenie słowników i notek biograficznych jest bardzo ważne, ale rzetelne biografie naukowe, popularne czy też

rzeczowe, powinny powstawać i nie mogą być zastąpione przez artykuły biograficzne, a tym bardziej przez biogramy. Tymczasem wielu, zbyt wielu polskich badaczy skupia siły na pisaniu kolejnych wersji słowników biograficznych. W szczególności ma to miejsce w przypadku słowników matematyków.

Wiele zagranicznych biografii uczonych reprezentujących nauki ścisłe, w tym matematyków, odniosło spektakularny sukces – budzą one zainteresowanie w wielu krajach. Matematyka jest nauką, dla której nie istnieją bariery językowe – sama jest formą języka, języka nauki w jej tradycyjnym rozumieniu, obejmującego nauki ścisłe i przyrodnicze. Niezwykle trudno jest narzucić jej ograniczenia polityczne czy też społeczne. Grono potencjalnych czytelników jest duże, nie ogranicza się do samej Europy, a tym bardziej jej środkowej części. Polska matematyka w dwudziestoleciu międzywojennym zyskała światową sławę. To wartość, której nie powinniśmy tak łatwo odrzucać. Polscy matematycy okresu międzywojennego i ich zadziwiające dokonania nadal budzą zainteresowanie. Znane są biografie matematyków – polskich emigrantów, napisane w językach kongresowych przez niepolskich autorów¹. Z pewnością warto upowszechniać informacje o najważniejszych polskich przedstawicielach „królowej nauk” i przedstawić je społeczeństwu polskiemu oraz szerokiemu ogółowi czytelników z całego świata.

2. Zarys historii badań z historii matematyki w Polsce oraz współczesne badania i prace organizacyjne historyków matematyki

Tradycja badań z historii matematyki w Polsce sięga czasów Jana Brożka. Do przełomu XIX i XX w. były to badania prowadzone przez niezależnych uczonych. Później ogromne osiągnięcia zarówno naukowe jak i organizacyjne w zakresie historii nauk ścisłych mieli Samuel Dickstein (1851–1939) i Ludwik Antoni Birkenmajer (1855–1929), do którego należała katedra nauk ścisłych na Uniwersytecie Jagiellońskim – obaj opublikowali prace z tego zakresu nie tylko w języku polskim, lecz także w językach kongresowych. Dickstein jest autorem serii biograficznych artykułów o Józefie Hoene-Wrońskim (1776–1853) oraz opracowania o badaniach z historii matematyki, a w polskiej, rozszerzonej wersji tegoż zestawiał listę prac i książek z historii matematyki opublikowanych przez polskich autorów w latach 1781–1890². W młodszym pokoleniu działali Stefan Kwietniewski (1874–1940), Michał Feldblum (1875–1926)³ oraz Władysław Smosarski (1876–1960). Przedstawili oni opracowania z historii matematyki dla *Poradnika dla samouków* (Warszawa 1911, 1915). Zainteresowanie historią matematyki w czasie dwudziestolecia międzywojennego nieco

- 1 Z tych warto wymienić: C Reid, *Neyman – from Life*, New York 1982, A. Dick, *Franz Mertens, 1840–1927*, Graz 1981; A.B. Feferman, S. Feferman, *Alfred Tarski: Life and Logic*, Cambridge 2004.
- 2 S. Dickstein, *Note bibliographique sur les études historico-mathématiques en Pologne*, „Bibliotheca Mathematica” 1889, t. 8, s. 43 – 51; idem, *Wiadomość bibliograficzna o badaniach historyczno-matematycznych w Polsce*, „Prace matematyczno-fizyczne” 1890, t. 2, s. 247–264. Zainteresowanych szczegółowymi informacjami na temat osiągnięć z historii matematyki do 1890 r. odsyłamy do tych artykułów.
- 3 Obaj wykształcenie uzyskane w Warszawie uzupełniali w Getyndze, wtedy światowym centrum nauk matematycznych. Tam zajmowano się nie tylko czystą matematyką, uprawiano też historię matematyki. Na słynnym seminarium Felixa Kleina (1849–1925) poruszano te kwestie, sam Klein był autorem monografii o rozwoju matematyki w XIX w. Więcej na temat seminarium i polskich studentów Kleina: D. Ciesielska, *About Polish Students of Felix Klein*, [w:] *Felix Klein's Foreign Students – Opening Up the Way for Transnational Mathematics*, red. D. Ciesielska et al., Cham 2025 (w druku).

przygasało, ale do wymienionych badaczy dołączyli Aleksander Birkenmajer (1890–1967) i Edward Stamm (1896–1940). Publikacje z historii matematyki ukazywały się wtedy głównie w redagowanych i finansowanych przez Dicksteina „Wiadomościach Matematycznych” oraz w „Mathesis Polska”. Po II wojnie światowej zainteresowanie historią matematyki oraz liczba publikacji powoli wzrastała. Ważną rolę odegrało wtedy Polskie Towarzystwo Matematyczne (PTM). W głównym organie Towarzystwa, „Wiadomościach Matematycznych” – odrodzonych w 1956 r. jako druga seria „Roczników Polskiego Towarzystwa Matematycznego” – były publikowane liczne artykuły o historii i rozwoju pojęć matematycznych, notki o zmarłych matematykach, wspomnienia oraz sprawozdania z okolicznościowych sesji odbywających się w oddziałach PTM, później zaś artykuły biograficzne. W 1965 r. w tym czasopiśmie ukazał się przełomowy dla historii matematyki w Polsce artykuł Zdzisława Opiala (1930–1974) *Stan i potrzeby historii matematyki w Polsce*⁴. Opial w sposób syntetyczny opisał dorobek polskich historyków matematyki, dzieląc czas ich pracy na okres przed i po II wojnie światowej. Podkreślił ważną dla rozwoju badań z historii matematyki rolę PTM oraz powołanego w Polskiej Akademii Nauk Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. Wskazał na znaczenie czasopism „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” oraz „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Zaproponował kierunki dalszych badań historycznych, wśród których znalazł się postulat opracowania kompletnego słownika biograficznego polskich matematyków wszystkich epok⁵. Opial w 1967 r. został prorektorem UJ, a nawał prac administracyjnych skutecznie uniemożliwił mu wprowadzenie postulatów w czyn. Wydawało się, że jego nagła śmierć uniemożliwi powstanie takiego dzieła. Stało się inaczej. Niebawem, bo już w 1977 r., PTM powołało Komisję Historii Matematyki (KHM) działającą przy Zarządzie Głównym towarzystwa. Podstawową rolą Komisji miało być skupienie środowiska polskich historyków matematyki oraz wspieranie ich prac nad historią matematyki w Polsce. Pierwszą przewodniczącą Komisji została Zofia Pawlikowska-Brożek (1941–2023)⁶. Jednym z ważniejszych zadań Komisji było podjęcie się opracowania słownika biograficznego polskich matematyków.

Od połowy lat osiemdziesiątych XX w. z inicjatywy Pawlikowskiej-Brożek organizowane są coroczne konferencje z historii matematyki. Spotkania te skupiają polskich i zagranicznych historyków matematyki i matematyków pasjonujących się historią tej dyscypliny⁷. W 2024 r. odbyła się w Ośrodku Konferencyjnym w Będlewie jubileuszowa XXXV Konferencja z Historii Matematyki⁸. Plonem pierwszych lat jest 19 pokonferencyjnych tomów⁹,

4 Z. Opial, *Stan i potrzeby historii matematyki w Polsce*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria II: Wiadomości Matematyczne” 1965, t. 8, s. 65–83.

5 Ibidem, s. 79. Warto zaznaczyć, że w 1965 r. ukazało się pierwsze wydanie wieloautorskiej popularnej książki pod redakcją W. Krywickiego (*Poczet wielkich matematyków*, red. W. Krywicki, Warszawa 1965, 1975, 1989). W książce (wydanie z 1975 r.) zebrano 98 biografii matematyków, w tym 22 osób związanych z Polską.

6 Pawlikowska-Brożek już na studiach pod wpływem Opiala zainteresowała się badaniami z historii matematyki. W 1970 r. uzyskała pod opieką Opiala doktorat matematyki na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii UJ za rozprawę z historii matematyki *Adam Adamandy Kocharński i jego praca na tle nauki XVII*; S. Domoradzki, *Zofia Pawlikowska-Brożek (1941–2023). Wspomnienie*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2023, t. 17, s. 59.

7 Z. Pawlikowska-Brożek, *Geneza i tematyka szkół historii matematyki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Matematyka” 1997, t. 30, s. 115–124, W. Więśław, *Matematyczne Historie*, „Forum Akademickie” 2019, nr 6, prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2019/06/kronika-wydarzen/matematyczne-historie/ [dostęp 22.03.2020].

8 D. Ciesielska, *Sprawozdanie z jubileuszowej XXXV Konferencji z Historii Matematyki, Będlewo 19–23 maja 2024 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2024, t. 69, nr 4, s. 217–223.

9 *Poprzednie tomy z historii matematyki*, oprac. W. Więśław, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2007, t. 1, s. 273–286.

w których opublikowano wiele opracowań biograficznych. W 2006 r. PTM powołało samodzielne czasopismo poświęcone historii matematyki „Antiquitates Mathematicae”, które jest VI serią roczników PTM. Czasopismo kontynuuje publikowanie prac przedstawionych na konferencjach z historii matematyki, ale równocześnie publikuje inne, w tym wiele biograficznych i wspomnieniowych, artykułów.

Od 2010 r. w Instytucie Matematyki UJ działa seminarium z historii matematyki. Od 2019 r. seminarium jest również afiliowane w Instytucie Historii Nauki PAN. Na ponad 300 odbytych posiedzeniach seminarium wielokrotnie prezentowane były odczyty na tematy biograficzne, a wiele z nich doczekało się publikacji w krajowych i zagranicznych czasopismach i wydawnictwach zwartych¹⁰. Krótki opis środowiska polskich historyków matematyki pokazuje, że od ponad 50 lat jest ono bardzo aktywne, a jego dorobek jest spory. Ważną część tegoż stanowią badania biograficzne.

3. Stan biografistyki polskich matematyków w wydawnictwach zbiorowych

Prace nad wspomnianym wcześniej słownikiem matematyków dopiero w 2003 r. przyniosły publikację blisko trzystustronicowego zbiorowego dzieła *Słownik biograficzny matematyków polskich*¹¹ (SBMP). W książce tej zebrane zostały zmodyfikowane i skorygowane biogramy, które od połowy lat osiemdziesiątych XX w. ukazywały się jako *Materiały do Słownika Biograficznego Matematyków Polskich* w serii preprintów Instytutu Matematycznego PAN¹². W SBMP łącznie zebrano ponad 560 biogramów, których autorami byli historycy matematyki działający w KHM PTM, a nad pracami zespołu czuwała redakcja w składzie: Stanisław Domoradzki, Zofia Pawlikowska-Brożek i Danuta Węglowska. Biogramy są krótkie, zajmują zwykle jedną kolumnę (tekst złożono w dwóch kolumnach), nie-liczne zajmują więcej niż stronę. Część biogramów zilustrowano rycinami i zdjęciami – niestety druk nie jest najlepszej jakości, a najdotkliwiej odbiło się to na ilustracjach. Biogramy zostały przygotowane według własnego, opracowanego na potrzeby tego wydawnictwa wzoru, nie zastosowano wzoru *Polskiego słownika biograficznego* (PSB), lecz występuje wyraźny podział na tematyczne sekcje: podstawowe dane biograficzne, przebieg kariery naukowej, wybrane prace naukowe. Autorzy nie podjęli się oceny dorobku matematycznego i organizacyjnego przedstawionych matematyków. Wydawnictwo nie uporało się z wyzwaniem, jakim jest publikacja wzorów matematycznych – właściwie wszystkie wzory zostały złożone niezgodnie ze sztuką składu tekstu matematycznego, a do tego, jak wielkim kłopotem dla wydawnictw jest nadal tekst zawierający wzory, nawijemy później. Dużą wadą SBMP jest fakt, że biogramy przygotowane zostały z bardzo niewielkim wykorzystaniem materiałów archiwalnych. Środowisko matematyków przyjęło to dzieło raczej

10 Pełne sprawozdanie z początkowych lat działalności seminarium wraz z listą publikacji związanych tematycznie z wygłoszonymi referatami: D. Ciesielska, Z. Pogoda, *Seminarium z historii matematyki na Uniwersytecie Jagiellońskim 2010–2017*, „Roczniki PTM Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2017, t. 11, s. 203–250. skrócone Sprawozdanie: iidem, *Dwieście posiedzeń seminarium z historii matematyki w Instytucie Matematyki UJ*, „Roczniki PTM Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2018, t. 54, nr 2, s. 229–237.

11 *Słownik biograficzny matematyków polskich*, red. S. Domoradzki, Z. Pawlikowska-Brożek, D. Węglowska, Tarnobrzeg 2003.

12 *Materiały do Słownika Biograficznego Matematyków Polskich*, 1984, z. 1; 1986, z. 2; 1988, z. 3; 1990, z. 4; 1990, z. 5; 1992, z. 5/1; 1994, z. 5/2.

przychylnie, ale również krytycznie. W recenzji przepełnionej niepotrzebnymi emocjami słownik ten niezastudzenie bardzo negatywnie ocenił Witold Więśław¹³. Wymienił liczne błędy i braki. Szczególnie podkreślił brak omówienia dorobku bohaterów biogramów. Więśław postulował, że konieczne jest przygotowanie nowego dzieła. Jako główny argument podał, że: „nieprawdziwe dane biograficzne ulegają utrwaleniu na dziesięciolecia, a czasami nawet na dłużej, gdy giną istniejące wcześniej dokumenty”¹⁴. Opinia o SBMP wyrażona przez Andrzeja Pelczara nie była aż tak krytyczna, lecz on też wskazał liczne omyłki¹⁵.

Niespełna dziesięć lat po SBMP do czytelników trafiło dzieło Romana Dudy¹⁶ o podobnym, biograficznym charakterze. Nie był to jednak słownik biograficzny polskich matematyków wszystkich epok. Autor ograniczył ramy czasowe do XIX i XX w. oraz do pierwszego dziesięciolecia XXI w., rozszerzył zakres narodowościowy, dodając osoby związane, także bardzo luźno, z Polską oraz dodał osoby reprezentujące pokrewne dziedziny (astronomia, statystyka, technika, logika, fizyka teoretyczna). *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską* to opracowanie rzetelne i cenne. Autor w swym dziele wzorował się na standardach PSB. W książce znajduje się ponad 400 biogramów, zwykle są one 1–2 stronicowe, czasem półstronicowe, a tylko kilka z nich jest obszerniejszych, licząc 5–6 stron. Zdecydowana większość biogramów jest ilustrowana rycinami lub zdjęciami. Biogramy zostały graficznie podzielone na sekcje – życie, dzieło (wraz z oceną dorobku) i trójdzielną sekcję informacyjną (pod nazwą źródła): własne, bibliografia i obce. Wykorzystanie niepublikowanych materiałów źródłowych jest znikome, większość materiałów źródłowych to dzieła wydane drukiem¹⁷. W przeciwieństwie do SBMP wykorzystano liczne źródła obcojęzyczne, w tym słowniki biograficzne *Dictionary of Scientific Biography* oraz *Biographisch-literarische Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften*, ale nie skorzystano np. z *Allgemeine Deutsche Biographie*, *Neue Deutsche Biographie* czy *Österreichische Biographische Lexikon 1815–1950*¹⁸ ani z żadnego z rosyjskojęzycznych wydawnictw encyklopedycznych. Ponownie wydawnictwu nie udało się poprawnie złożyć wzorów, formuł, symboli matematycznych. Dzieło to nie jest też wolne od błędów merytorycznych w zakresie samej matematyki¹⁹. W przygotowaniu haseł autor korzystał

13 W. Więśław, *Słownik biograficzny matematyków polskich*, redakcja Stanisław Domoradzki, Zofia Pawlikowska-Brożek, Danuta Węglowska, Tarnobrzeg 2003, str. 286. ISBN 83-917293-3-8, „Roczniki PTM, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2004, t. 40, s. 290–294.

14 Ibidem, s. 294.

15 A. Pelczar, *Słownik biograficzny matematyków polskich*, redakcja Stanisław Domoradzki, Zofia Pawlikowska-Brożek, Danuta Węglowska, Tarnobrzeg 2003, str. 286. ISBN 83-917293-3-8, „Roczniki PTM, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2005, t. 41, s. 209–214.

16 R. Duda, *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską*, Wrocław 2012.

17 Na przykład w rezultacie tego w książce niejednokrotnie podawane nie są oryginalne tytuły prac doktorskich, lecz tytuły opublikowanych na ich podstawie artykułów. Zwykle były one publikowane w językach kongresowych, rodzi to więc nieprawdziwe przekonanie, że i same doktoraty zostały napisane w tych językach. Trudno jest wysledzić, w którym języku powstały prace na stopień (kandydata nauk, magisterium, doktorat, habilitacja, czy też prawo wykładania).

18 Zauważyłam, że *Österreichische Biographische Lexikon 1815–1950* nie został wymieniony na s. 36 (R. Duda, *Matematycy XIX i XX wieku*), chociaż pojawia się w samej książce, np. w biogramie Jakuba Filipa Kulika (1793–1863).

19 Najbardziej razi wypowiedź rezultatu Juliana Karola Sochockiego (1842–1927): „jeśli funkcja $f(z)$ ma w punkcie z_0 nieskończoność nieskończonego rzędu, to przyjmuje tam wszystkie wartości” (R. Duda, *Matematycy XIX i XX wieku*, s. 444), pozostawiona bez komentarza merytorycznego, w którym należałoby wyjaśnić, dlaczego podano anachroniczną i niepoprawną formę (zapewne jest to błąd tłumaczenia), zamiast tak, jak w przypadku innych biogramów – podać współczesną wersję. Twierdzenie o własności funkcji mającej izolowany punkt istot-

z pomocy wielu osób, z których część wymieniona jest we wstępie. Korzystał on również z licznych artykułów biograficznych, których od wcześniejszej publikacji SBMP w 2003 r., dzięki pracy liczego grona historyków matematyki, powstało sporo. Chociaż dzieło zostało przyjęte bardzo przychylnie przez środowisko matematyków i historyków matematyki, to jednak i tu autor nie ustrzegł się krytyki²⁰. W książce zmarginalizowane zostały osiągnięcia kobiet. W opracowaniu tym – a przypomnijmy, że ramy czasowe to XIX, XX oraz pierwsze dziesięciolecie XXI w. – haseł poświęconych kobietom jest zaledwie 16, co łącznie daje około 3% pełnej liczby haseł, a samego tekstu mniej niż 2%. To nie jest adekwatne do faktycznej roli Polek w matematyce w tym okresie. O marginalizacji kobiet dobitnie świadczy fakt pominięcia Stanisławy Nikodymowej (z domu Liliental), pierwszej kobiety promowanej w Polsce na stopień doktora na podstawie ściśle matematycznej rozprawy²¹. Z innych pominiętych kobiet wymienię jeszcze dwie: Lidia Seipelt-Lawęcka²² (1898–1951) oraz Pepi Spinner²³ (1906–1969).

nie osobiwy orzeka, że wartości tej funkcji w dowolnie małym nakłutym otoczeniu punktu osobiwego dają zbiór gęsty w całej płaszczyźnie zespolonej. Wypowiedziane w tekście twierdzenie Picarda o tym, że funkcja mająca izolowany punkt osobiwy w takich otoczeniach przyjmuje wszystkie wartości (i to nieskończenie wiele razy) poza co najwyżej jedną jest silnym uogólnieniem wcześniejszego rezultatu Sochockiego i jest od niego późniejsze. Twierdzenie Sochockiego (zwane również twierdzeniem Casoratiego–Weierstrassa) należy od bardzo dawna do curriculum wykształcenia matematycznego, obecnie również twierdzenie Picarda pojawia się w kursowych uniwersyteckich wykładach teorii funkcji holomorficzych (analitycznych). Mylenie tych twierdzeń jest poważnym błędem. Co więcej, niepoprawne jest w opublikowanym tekście *Matematyka XIX i XX w.* pominięcie w wypowiedzi twierdzenia Picarda informacji, że funkcja z założenia przyjmuje wszystkie wartości poza co najwyżej jedną, bowiem na przykład funkcja dana wzorem e^z , $z \neq 0$, nie przyjmuje wartości 0 dla żadnej wartości swej dziedziny.

- 20 Największą irytację w środowisku matematyków wzbudziła „kategoryzacja” bohaterów biografii. Autor wprowadził pięć rozłącznych grup (kategorii): 1. matematyk o znaczeniu lokalnym; 2. matematyk twórczy o znaczeniu lokalnym; 3. matematyk twórczy; 4. matematyk wybitny; 5. osoby zmarłe po 1990 r. Należy zaznaczyć, że nie ma wyraźnych kryteriów uznanych przez ogół matematyków do dokonywania takich ocen (oczywiście poza kategorią 5), co sam autor zaznaczył w swym dziele. Definicje te są własnym pomysłem autora. Klasyfikacja miała być dokonana tylko i wyłącznie na podstawie oceny dorobku matematycznego. Na przykład osoba, która zdaniem autora należy do klasy „matematyk wybitny”, to ta, która miała wyniki o szerokim uznaniu, cytowane i przytaczane w ważnych monografiach, sama też powinna takie monografie napisać. Subiektywna ocena autora niejednokrotnie odbiega od oceny środowiska matematyków. Wśród wybitnych – w książkowej ocenie – autorów nie znaleźli się matematycy: Otton Nikodym (1887–1974), Franciszek Mertens (1840–1927), Opial i Stanisław Zaremba (1863–1942). Na miano wybitnych zdaniem autora nie zasłużyli również ci, których specjalizacją nie była czysta matematyka – są to między innymi: Marian Smoluchowski (1872–1917) – fizyka teoretyczna, Zofia Krygowska (1904–1988) – dydaktyka matematyki, Ludwik A. Birkenmajer – historia matematyki.
- 21 To wielce zadziwiające i przykre pominięcie, miało również miejsce w SBMP. Nikodymowa była autorką blisko 20 twórczych prac matematycznych, trzech podręczników akademickich, przygotowała opracowanie o publikacjach matematycznych kobiet, przed II wojną światową zdobyła asystenturę u Franciszka Lei w katedrze matematyki na Politechnice Warszawskiej, brała czynny udział w międzynarodowych kongresach w kraju i za granicą. Po II wojnie światowej wraz z mężem, wybitnym matematykiem Ottonem Nikodymem (jego biogram w książce jest, liczy 3 strony) wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych, gdzie podjęła pracę w Kenyon College w Gambier. Była niebanalną postacią – malarką, pisarką, poetką, niezależną uczoną. Nikodymowa z pewnością zasłużyła na biogram w książce o polskich matematykach XX i XIX w. Więcej na temat S. Nikodymowej i O. Nikodyma: D. Ciesielska, *Stanisława i Otton Nikodym*, [w:] *Against All Odds. Women’s Ways to Mathematical Research Since 1800*, red. E. Kauffholz-Soldat, N.M.R. Oswald, Cham 2020, ss. 151–175; eadem, *Stanisława i Otton Marcin Nikodymowie w Polsce i Stanach Zjednoczonych*, [w:] *Polacy w Ameryce*, red. M. Kordas, K. Kucharski, I. Stefaniak, Warka 2017, s. 143–156.
- 22 D. Ciesielska, L. Maligranda, J. Zwierzyńska, *W świątyni nauki, mekce matematyków. Studia i badania naukowe polskich matematyków, fizyków i astronomów na Uniwersytecie w Getyndze 1884–1933*, Warszawa 2021, s. 203. L. Maligranda, W. Wnuk, *100 lat Matematyki na Uniwersytecie w Poznaniu 1919–2019*, Poznań 2021, s. 90, 95, 96, 114–116, 285.
- 23 Spinner to doktorantka Kazimierza Twardowskiego (1886–1938). Po ślubie już jako Janina Mahlberg uczyła matematyki we lwowskim gimnazjum. Po II wojnie światowej wykładała matematykę w Illinois Institute of Technology w Chicago. W czasie wojny podając się za hrabinę Janinę Suchodolską brawurowo uratowała

Niebawem ukaże się kolejny słownik matematyków polskich. To nowe opracowanie wchodzi w skład w serii słowników uczonych przygotowywanej w ramach projektu grantowego realizowanego w Polskiej Akademii Umiejętności, kierowanego wcześniej przez Andrzeja K. Wróblewskiego, a teraz przez Piotra Köhlera. Nad pracami zespołu odpowiedzialnego za biogramy matematyków czuwał Roman Duda. Jest to już trzecie z kolei poważne słownikowe opracowanie biograficzne poświęcone polskim matematykom. Chyba przedstawiciele żadnej innej polskiej dyscypliny naukowej, a z pewnością dyscypliny z zakresu nauk ścisłych, nie doczekali się tak wielu opracowań biograficznych w tak krótkim czasie²⁴.

Biograficzne notki matematyków pojawiają także się w książkach i seriach wydawniczych, których celem jest zaprezentowanie pewnej grupy uczonych lub osób znanych. W pierwszej kolejności należy wymienić PSB oraz *Historię nauki polskiej*. PSB jest najbardziej rozpoznawalnym słownikiem biograficznym w języku polskim, do którego kieruje się każdy badacz. Należy jednak podkreślić, że w tym opracowaniu ukazały się i ukażą tylko hasła biograficzne wybranych matematyków, a wybór dokonywany jest przez historyków oraz nieliczną grupę historyków nauki. W PSB znajduje się blisko 140 biogramów osób, które można uznać za matematyków, w tym prawie 70 biogramów matematyków czynnych naukowo i organizacyjnie w dwudziestoleciu międzywojennym. Można sądzić, że to dużo. Liczba rzeczywiście jest spora, ale wiele z nich to biogramy logików niezajmujących się matematyką, a i sam wybór bohaterów czasem dziwi. Przecież w PSB pominięci zostali Otton Nikodym oraz wykształcony we Lwowie (magisterium u Banacha) amerykański matematyk polskiego pochodzenia Rubin (Robert) Schatten²⁵ (1911–1977). W trakcie konferencji „Od informacji do inspiracji. Słowniki biograficzne uczonych i studentów w nauce i historiografii”, dyskusję, a właściwie krytykę kompletności i rzeczowości biogramów przedstawicieli nauk ścisłych w PSB rozpoczął Andrzej K. Wróblewski, członek Rady Naukowej PSB. W swym wykładzie przeprowadził analizę porównawczą fragmentów haseł biograficznych fizyków – tych opublikowanych w PSB oraz tych z opracowanego przez niego słownika polskich fizyków. Wcześniej biogramy matematyków opublikowane w PSB krytkowali polscy historycy matematyki: wspomniany Wiesław i Maligranda, autor wielu opracowań biograficznych na temat polskich matematyków, krytykują je też inni historycy matematyki²⁶.

tysiące polskich Żydów z niemieckich obozów koncentracyjnych. Więcej na jej temat: E.B. White, J. Sliwa, *The Counterfeit Countess. The Jewish Woman who Rescued Thousands of Poles during the Holocaust*, New York 2024 (polskie tłumaczenie w druku).

- 24 Chciałabym zwrócić uwagę na brak opracowań innego typu. Niemiecka badaczka Renate Tobies opracowała biograficzny leksykon wszystkich absolwentów matematyki na niemieckich uczelniach w okresie od semestru zimowego 1907/1908 do semestru zimowego 1944/1945 (R. Tobies, *Biographisches Lexikon in Mathematik promovierter Personen, an Deutsche Universitäten und Technischen Hochschulen WS 1907/08 bis 1944/45*, Augsburg 2006). Ramy czasowe wyznaczyły daty zmiany prawa, a listę biogramów dokumentacja archiwalna. Są to czynniki zewnętrzne niepodlegające subiektywnej ocenie – zupełnie inaczej niż we wszystkich trzech wymienionych polskich opracowaniach, w których listę biogramów i ramy czasowe wybierali autorzy. W tym dziele zebrano informacje o 1215 niemieckich obywatelach i 116 niemieckich obywatelkach, które uzyskały na niemieckich uniwersytetach i politechnikach absolutorium z matematyki oraz 131 mężczyznach i 4 kobietach z zagranicy, którzy również uzyskali magisterium. Uważam, że warto pokusić się o przygotowanie podobnego dzieła na temat absolwentów matematyki polskich uniwersytetów.
- 25 L. Maligranda, Y. Prytula, *Rubin (Robert) Schatten (1911–1977)*, „Roczniki PTM, Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2023, t. 17, s. 163–187.
- 26 Jednym z biogramów, który jest szczególnie nieudany produktem PSB, jest opracowanie na temat Władysława Kretkowskiego (1840–1910), J. Samujłło, *Kretkowski Władysław (1840-1910)*, PSB t. 15, s. 284–285. Dzia-

Biogramy matematyków znalazły się również w osobnych opracowaniach na temat polskich uczonych. Są w książce Andrzeja Śródki *Uczeni Polscy XIX i XX stulecia*²⁷ oraz dziele Śródki i Pawła Szczawińskiego o członkach Akademii Umiejętności w Krakowie i Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego oraz Polskiej Akademii Nauk²⁸. Biogramy 115 matematyków lub osób zajmujących się matematyką znalazły się w przygotowanym pod redakcją Bolesława Orłowskiego, a wydanym we współpracy Instytutu Pamięi Narodowej z Instytutem Historii Nauki PAN opracowaniu *Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*²⁹. Siedemdziesiąt biogramów polskich matematyków w swym dziele *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym*³⁰ zaprezentowała Małgorzata Przeniosło. Biogramy są krótkie, zawierają tylko podstawowe informacje biograficzne

lający w drugiej połowie XIX w. Kretkowski to matematyk, z licencjatem z Sorbony i doktorem z UJ, inżynier, z dyplomem ukończenia elitarnej Cesarskiej Szkoły Dróg i Mostów w Paryżu. Liczba błędnych „informacji” oraz poważnych przeoczeń w tym krótkim biogramie przekracza 20. Błędna jest informacja o dacie uzyskania doktoratu, nie ma ani tytułu, ani tematyki rozprawy; nieprawidłowa jest data powrotu Kretkowskiego do kraju; nieprawidłowy jest zakres dat publikacji w „Pamiętniku Akademii Umiejętności”; błędna data przeprowadzki do Krakowa (nie 1875 r. – po raz pierwszy, ani 1893 r. – po „przejściu na emeryturę” – co też jest błędem, bo Kretkowski nie przeszedł na emeryturę, a zrezygnował z pracy na Uniwersytecie Lwowskim); nieprawidłowa data opuszczenia Szkoły Politechnicznej. Szczególnie źle w biogramie został opracowany dorobek Kretkowskiego. Niezbyt ważna i zawierająca poważny błąd rozprawa *O niektórych własnościach pewnego rodzaju funkcji jednej zmiennej urojonej* (W. Trzaska [W. Kretkowski], *O niektórych własnościach pewnego rodzaju funkcji jednej zmiennej urojonej*, „Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu” 1871, t. 1, s. 109–111) została nazbyt optymistycznie przedstawiona, co więcej, w jej omówieniu autor powieła za Kretkowskim anachroniczną nazwę, która obecnie musi zostać zastąpiona przez nazwę *funkcje (jednej) zmiennej zespolonej*. Tymczasem rezultaty z ciekawego i oryginalnego doktoratu Kretkowskiego, opublikowane później drukiem, zostały pominięte. Niezwykła i zachwycająca praca Kretkowskiego z geometrii wielowymiarowej – pierwsza polska publikacja w tym zakresie – została tylko wymieniona z tytułu. Brak informacji o nieudanej próbie Kretkowskiego zdobycia doktoratu na Uniwersytecie Lwowskim w 1879 r. Pominięte zostały różne osiągnięcia i działania organizacyjne Kretkowskiego, w tym jego udział w staraniach o powołanie seminarium matematycznego na Uniwersytecie Lwowskim oraz nowatorskie wykłady z teorii kwaternionów i ich zastosowań (*Teoria czwórków Williama Hamiltona (quaternions) wraz niektórymi zastosowaniami do geometrii i mechaniki*, Lwów, semestr zimowy 1882/1883). Brak jest informacji o staraniach, jakie czynił Kretkowski, aby objąć katedrę matematyki na UJ zwolnioną po odejściu Franciszka Mertensa w 1884 r. Powielony został błąd o akcie darowizny domu dla Muzeum Rzemieślniczego. Z beneficjentów Funduszu im. Dra Władysława Kretkowskiego, którzy prowadzili wykłady lub seminaria na UJ, wymieniono tylko dwóch: Jana Sleszyńskiego (1854–1931) i Antoniego Hoberowskiego (1879–1940), pominięto zaś: Stanisława Zarembe, Kazimierza Żorawskiego (1866–1953), Franciszka Leję (1885–1979), Włodzimierza Stożka (1883–1941), Witolda Wilkosza (1891–1941), Alfreda Rosenblatta (1880–1947) i Ludwika A. Birkenmajera. Nie wymieniono żadnego z 11 kształcących się za granicą stypendystów tego Funduszu. Brak kluczowej informacji o konkursach, które na wniosek Kretkowskiego ogłaszała Akademia Umiejętności w Krakowie. W jednym z nich z sukcesem wystartował Ludwik A. Birkenmajer i – jak się okazało – rozstrzygnął jeden ze słynnych problemów Hilberta, postawionych kilkanaście lat później (Paryż 1900 r.). W konkursie padło pytanie, czy jest możliwe przez skończony rozkład z dowolnego czwororościanu użyć innej innej o tej samej objętości – Brikenmajer uzasadnił, że taka konstrukcja nie zawsze jest możliwa. Szczegóły zob.: D. Ciesielska, *Sprawa doktoratu Władysława Kretkowskiego*, „Roczniki PTM Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2012, t. 6, s. 7–37; eadem, *Władysław Kretkowski (1840–1910)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2014, t. 59, nr 4, s. 17–54; eadem, *Rola funduszu imienia doktora Władysława Kretkowskiego w kształtowaniu krakowskiego ośrodka matematycznego*, „Studia Historiae Scientiarum” 2016, t. 15, s. 159–194; na temat III Problemu Hilberta zob.: D. Ciesielska, K. Ciesielski, *Equidecomposability of Polyhedra: a Solution of Hilbert’s Third Problem in Kraków before ICM 1900*, „The Mathematical Intelligencer” 2018, t. 40, nr 2, s. 55–63.

27 A. Śródka, *Uczeni Polscy XIX i XX stulecia*, t. 1, A–G, Warszawa 1994, t. 2, H–L, Warszawa 1995, t. 3, M–R, Warszawa 1997, t. 4, S–Ż, Warszawa 1998, suplement, Warszawa 2007.

28 A. Śródka, P. Szczawiński, *Biogramy Uczonych Polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie*, TNW, PAU, PAN, cz. 3, Nauki ścisłe, Wrocław 1986.

29 *Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, t. 1, A–G, t. 2, H–K, t. 3, M–R, t. 4, S–Ż, Warszawa 2015, t. 5, Suplement, Warszawa 2016.

30 M. Przeniosło, *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym. Studium historyczne*, Kielce 2011, biogramy: s. 375–418.

i dane na temat wykorzystanych źródeł, nie są ilustrowane. W książce Danuty Ciesielskiej, Lecha Maligrandy i Joanny Zwierzyńskiej *W świątyni nauki, mekce matematyków. Studia i badania naukowe polskich matematyków, fizyków i astronomów na Uniwersytecie w Getyndze 1884–1933* o polskich studentach nauk ścisłych w Getyndze umieszczono biogramy lub krótkie notki 77 osób, które immatrykulowały się na tamtejszej uczelni lub prowadziły tam badania naukowe w okresie 1884–1933. Wśród tych biogramów 38 poświęcono matematykom, nauczycielom matematyki lub statystykom, a jeden z nich to biogram kryptologa³¹. Są to teksty krótkie 1–2 stronicowe; nie były one opracowane według standardów PSB, głównym bowiem celem ich publikacji było podanie szczegółowych danych zebranych w uniwersyteckim archiwum w Getyndze na temat studiów tam odbytych. Do listy książek, w których biogramy matematyków pojawiają się w znaczącej liczbie należy dołączyć *Leksykon logików polskich 1900–1939*³². Autorzy umieścili w nim hasła dotyczące osób, które w ich ocenie opublikowały przynajmniej jedną pracę z zakresu logiki, działających w pierwszej połowie XX w. Ostatecznie zebrano biogramy 142 osób. Zwykle są to teksty krótkie, chociaż w przypadku kilku osób wielostronicowe. Autorzy nie korzystali ze źródeł archiwalnych, a tylko z publikowanych wcześniej opracowań. Nie chcą podejmować próby wyliczania, kto z opisanych osób jest matematykiem, ale co najmniej połowa z bohaterów *Leksykonu* publikowała prace matematyczne (niektórzy głównie matematyczne), a to daje ponad 70 osób. Biogramy matematyków nie są silnym punktem tego opracowania³³, nie tylko nie spełniają standardów PSB, lecz mają liczne faktograficzne i merytoryczne mankamenty.

Znakomitym źródłem informacji i zbiorem biogramów bywają również opracowania – zwykle okolicznościowe – na temat uczelni oraz ich wydziałów. Wszystkie państwowe uczelnie działające w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce doczekały się takich opracowań, czasem więcej niż jednego. Z okazji jubileuszu 600-lecia UJ powstała seria takich opracowań, w tym *Studia z dziejów Katedr Wydziału Matematyki, Fizyki, Chemii UJ*³⁴, a na przełomie XX i XXI w. z okazji jubileuszu 600-lecia odnowienia uniwersytetu powstała nowa seria, w której ukazała się *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki UJ*³⁵. Uniwersytet Warszawski też doczekał się kilku opracowań, z których wymieńmy serię wydaną na jubileusz 200-lecia uniwersytetu w 2015 r. W skład serii wchodziły tomy *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*³⁶ oraz siedem tomów biograficznych *Portrety uczonych*. Adam Redzik zredagował dzieło okolicznościowe na temat lwowskiej uczelni

31 D. Ciesielska, L. Maligranda, J. Zwierzyńska, *W świątyni nauki*, biogramy: s. 271–364.

32 A. Dąbrowski, M. Holy-Łuczaj, A. Schumann, K. Szocik, J. Woleński, *Leksykon logików polskich 1900–1939*, Kraków 2022.

33 Zob. np. recenzja K. Ciesielski, *Logika i logicy*, „Nowe Książki” 2023, nr 2, s. 61–62: „Przedstawienie matematyków w «Leksykonie» pozostawia wiele do życzenia. Ich główne osiągnięcia zazwyczaj nie były związane z logiką czy teorią mnogości, jasne jest więc, że te hasła zostały potraktowane bardziej pobieżnie. Niemniej, jeśli już jakaś postać zostaje omówiona, trzeba napisać, czego dotyczyła jej najważniejsze osiągnięcia – a tu pojawiają się przeinaczenia. Dla przykładu, czytamy, że Otton Nikodym «interesował się dydaktyką matematyki i teorią mnogości» – i wspomniano tylko o tym, a główna tematyka badawcza i wyniki Nikodyma dotyczyły zupełnie czego innego. Nie jest to jedyny tego rodzaju przypadek. Liczne są błędy terminologiczne – na przykład w sformułowaniu «Knaster sformułował i udowodnił twierdzenie o punkcie stałych»; termin «punkt stałych» nie istnieje, powinno być o «punkcie stałym». Nie brak i błędów merytorycznych”.

34 *Studia z dziejów Katedr Wydziałów Matematyki, Fizyki Chemii UJ*, red. S. Gołąb, Kraków 1964.

35 *Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki UJ*, red. B. Szafirski, Kraków 2000.

36 *Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. A.K. Wróblewski, Warszawa 2016.

*Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*³⁷, w nim rozdział o matematyce na lwowskim uniwersytecie opracował Duda³⁸. O uczelni w Wilnie z okazji stulecia powołania Uniwersytetu Stefana Batorego pisali Anna i Mirosław Supruniuk – *Alma Mater Vilnensis 1919–1939. 100-lecie Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–2019* – a o samym Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Anna Supruniuk wraz z Józefem Szudym³⁹. Z okazji stulecia Uniwersytetu Poznańskiego również powstało okolicznościowe opracowanie o matematyce i matematykach na Uniwersytecie Poznańskim⁴⁰. W dziele tym Maligranda i Witold Wnuk zawarli biogramy i krótkie notki biograficzne wszystkich habilitowanych oraz innych ważnych dla tego uniwersytetu matematyków. Główną cechą wszystkich tych opracowań jest ograniczenie się tylko do pracowników jednej uczelni.

Od lat pięćdziesiątych XX w. powstało kilkadziesiąt artykułów biograficznych na temat polskich matematyków. Publikowane były przede wszystkim w Rocznikach PTM: „Wiadomości Matematyczne” (57 tomów od 1955 r.) oraz „Antiquitates Mathematicae” (18 tomów od 2007 r.), a także w 19 tomach sprawozdań z konferencji z historii matematyki⁴¹ (w latach 1986–2006). Bardzo znanym autorem takich opracowań jest Maligranda⁴², który sam i ze współautorami wydał wiele obszernych artykułów w kilku językach. Prace z udziałem Maligrandy zostały niezwykle starannie przygotowane. Ich autorzy dotarli do bardzo wielu materiałów archiwalnych – aktów urodzenia i śmierci, ksiąg immatrykulacyjnych, dyplomów lub ich kopii, oryginalnych rozpraw, materiałów konkursowych, listów i wspomnień. Starannie weryfikowali informacje budzące wątpliwość. Przy tak rzetelnie wykonanej pracy autorzy artykułów wykryli błędy w hasłach PSB i innych wcześniej pisanych notkach biograficznych. We wszystkich publikacjach Maligrandy błędy te są wyraźnie zaznaczone, zazwyczaj w spisie literatury. Celem jego działań jest zapobieżenie powielaniu i utrwalaniu błędów – niestety, nie zawsze udaje się mu go osiągnąć.

37 *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015.

38 R. Duda, *Matematyka*, [w:] *Academia Militans*, s. 686–711.

39 A. Supruniuk, M.A. Supruniuk, *Alma Mater Vilnensis 1919–1939. 100-lecie Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–2019*, Toruń 2019; A. Supruniuk, J. Szudy, *Dzieje Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)*, t. 1–2, Toruń 2020.

40 L. Maligranda, W. Wnuk, *100 lat*.

41 Szczegółowe informacje: *Poprzednie tomy*.

42 W odwrotnej kolejności chronologicznej są to (dane na październik 2023 r., w przypadku kilku opracowań na temat jednego bohatera ograniczono się do jednego artykułu): L. Maligranda, *Izydor Blumenfeld (1882–1944)*, „Roczniki PTM, Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2021, t. 15, s. 91–115; D. Ciesielska, L. Maligranda, *Alfred Rosenblatt (1880–1947). Polish-Peruvian Mathematician*, „Banach Center Publication” 2019, t. 119, s. 57–108; I. Józwiak, L. Maligranda, M. Terepeta, *Stefan Kempisty (1892–1940)*, „Historia Mathematica” 2019, t. 48, s. 69–86; L. Maligranda, J. Strelcyn, *Jan Ptaszycki (1854–1912)*, „Roczniki PTM, Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2018, t. 12, s. 31–80; L. Maligranda, W. Piotrowski, *Franciszek Włodarski (1889–1944)*, „Roczniki PTM, Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2017, t. 11, s. 3–35; idem, *Aleksander Rajchman (1890–1940)*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2017, t. 53, nr 1, s. 43–82; L. Maligranda, *Kazimierz Abramowicz (1888–1936)*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2016, t. 52, nr 2, s. 251–288; L. Maligranda, W. Piotrowski, *Samuel Fogelson (1902 – po 1941)*, „Roczniki PTM, Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2016, t. 10, s. 19–43; L. Maligranda, *Meier (Maks) Eidelheit (1910–1943)*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2015, t. 5, nr 1, s. 31–59; idem, *Józef Schreier (1909–1943). Biografia*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2013, t. 49, nr 2, s. 47–60; idem, *Józef Marcinkiewicz (1910–1940) – on the Centenary of His Birth*, „Banach Center Publication” 2011, t. 99, s. 133–234; idem, *Eustachy Żyliński (1889–1954)*, „Roczniki PTM, Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2009, t. 3, s. 171–211; idem, *Karol Hertz (1843–1904) – absolwent Szkoły Głównej Warszawskiej*, „Roczniki PTM, Seria VI, Antiquitates Mathematicae” 2009, t. 3, s. 65–87; idem, *Antoni Łomnicki (1881–1941)*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2008, t. 44, s. 61–112; L. Maligranda, W. Wnuk, *Władysław Orlicz (1903–1990). A Biography*, „Banach Center Publications” 2004, t. 64, s. 13–19.

Działająca w dwudziestoleciu międzywojennym duża grupa polskich matematyków (a właściwie kilka takich grup) potocznie nazywana jest Polską Szkołą Matematyczną⁴³. Liczebność działających wtedy matematyków oszacowała Pawlikowska-Brożek w artykule *Wykaz profesorów i docentów matematyki pracujących w polskich uczelniach w latach 1919–1939*⁴⁴. Wymieniła aż 64 osoby, a w gronie tym było wielu wybitnych badaczy zasługujących na pełne opracowania biograficzne – na artykuł albo na książkę. Wielu z nich oraz niewymienionych w tych artykule matematyków to bohaterowie i bohaterki potencjalnej biografii. Niestety, w większości biografie tych uczonych jeszcze nie powstały. Jak zatem wygląda dziś stan biograficznych książkowych opracowań na temat matematyków z dwudziestolecia międzywojennego?

W latach dziewięćdziesiątych XX w. filozof i dziennikarz Roman Kałuża (1949–1998) na podstawie zgromadzonych materiałów napisał popularną biografie Banacha⁴⁵. Książka – pod tytułem *Stefan Banach* – została wydana przez małe prywatne wydawnictwo (Wydawnictwo GZ); w niej autor przedstawił tylko część zgromadzonych materiałów⁴⁶, ograniczając się do podstawowych informacji i do 167 stron tekstu. Książka nie jest ilustrowana, zawiera spis publikacji Banacha i wybraną literaturę. We wstępie autor wspomina, że przed laty niemieckie wydawnictwo Teubner zwróciło się do polskiego wydawnictwa Interpress z prośbą o przygotowanie materiałów do książki o Banachu. Wtedy w Polsce nie udało się znaleźć matematyka ani historyka matematyki, który podjąłby się takiej pracy. Zadania podjął się Kałuża. Jak pisze we wstępie, jako niematematyk chciał napisać biografie wspólnie z uczonym zajmującym się tą dziedziną nauki, jednak 19 (sic!) osób odmówiło mu współpracy, a dwie inne ostrzegły go przed podjęciem się tego zadania. Niemniej, w książce znalazły się elementy matematyczne. W szczególności autor podał krótkie komentarze dotyczące kilkudziesięciu prac Banacha, w czym pomógł mu Stanisław Kwapien, matematyk, członek rzeczywisty PAN, zajmujący się między innymi analizą funkcjonalną (działem matematyki, w którym Banach osiągnął swoje najważniejsze rezultaty). Książka Kałuży była na tyle dobra, że uznane wydawnictwo naukowe Birkhäuser już cztery lata po polskim wydaniu opublikowało jej tłumaczenie na język angielski⁴⁷. W 2005 r. nakładem prestiżowego wydawnictwa Springer ukazał się jej japoński przekład. Kałuża napisał również biografie w wersji rozszerzonej, kilkusetstronicową, zawierającą zebrane przez niego w ciągu kilku laty informacje⁴⁸. Niestety, żadne wydawnictwo nie było zainteresowane tą biografią w pełnym rozmiarze⁴⁹. W 1999 r. nakładem Wydawnictwa Akademickiego „Żak” ukazała się niewielka (110 stron) książeczka Józefa Kozielskiego *Banach – geniusz ze Lwowa*⁵⁰. Autor skupił się w niej na aspektach socjologiczno-psychologicznych. Książka jest napisana w formie trzech esejów,

43 Terminu tego chyba jako pierwszy użył minister Stanisław Skrzyszewski, który w uroczystym przemówieniu z okazji jubileuszu 40-lecia pracy Sierpińskiego w 1948 r. powiedział: „Prof. Sierpiński był i jest organizatorem i przewodnikiem tej polskiej szkoły matematycznej, która odważyła się nie tylko postawić przed sobą kapitalne problemy, ale również potrafiła wielkie zagadnienia rozwiązywać i wniosła do światowej skarbnicy myśli nasz polski niezaprzeczalny i trwały dorobek naukowy”, *Jubileusz 40-lecia działalności na katedrze uniwersyteckiej Profesora Wacława Sierpińskiego*, Warszawa 29.9.1948, Warszawa 1949, s. 8.

44 Z. Pawlikowska-Brożek, *Wykaz profesorów i docentów matematyki pracujących w polskich uczelniach w latach 1919–1939*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 1982, t. 24, s. 219–223.

45 R. Kałuża, *Stefan Banach*, Warszawa 1992.

46 Materiały zgromadzone przez Kałużę przypadły.

47 R. Kałuża, *Through a Reporter's Eyes. The Life of Stefan Banach*, Boston 1996.

48 Informacja uzyskana przez Krzysztofa Ciesielskiego od Romana Kałuży w 1996 r.

49 Napisana przez Kałużę rozszerzona biografia oraz materiały do niej, które zebrał, również przypadły.

50 J. Kozielski, *Banach – geniusz ze Lwowa*, Warszawa 1999.

przy czym jeden z nich to porównanie Banacha z Adamem Mickiewiczem. Zamieszczone są w książce teksty: wspomnieniowo-historyczny autorstwa Pawlikowskiej-Brożek i dotyczący dorobku naukowego Banacha autorstwa Juliana Musielaka. Niestety te fragmenty są bardzo krótkie – odpowiednio 14 i 10 stron (skład wzorów matematycznych jest daleki od poprawnego). Dzieło to nie przekonało ani ogółu społeczeństwa, ani matematyków i pozostało mało znane. W 2006 r. pod redakcją Emilii Jakimowicz i Adama Miranowicza ukazało się w Wydawnictwie Uniwersytetu Gdańskiego dzieło o życiu Banacha i jego dorobku naukowym⁵¹ (do dziś ukazały się cztery wydania). Wydawnictwo szybko przetłumaczyło książkę na język angielski⁵². Praca jest bogato ilustrowana i ładnie wydana, bardzo ciekawa. Nie jest to jednak biografia, a zbiór materiałów archiwalnych i zestaw artykułów różnych autorów, którzy podejmowali próby omówienia części dorobku Banacha, w większości już gdzieś wcześniej opublikowanych. Na pełną biografię Banacha przyjdzie nam poczekać.

Biografii kryptologa Mariana Rejewskiego powstało już kilka. Z okazji jubileuszu 100. rocznicy urodzin Rejewskiego w 2005 r. opublikowali takie opracowania Leszek Gralewski⁵³, Zdzisław Kapera⁵⁴ oraz zespół z urzędu miasta Bydgoszczy kierowany przez Jana Ciechanowskiego⁵⁵. W kolejnych dziesięcioleciach powstało już kilka nowych opracowań na temat Rejewskiego i Enigmy.

Znane opracowania na temat Józefa Marcinkiewicza i Kazimierza Bartla mają zdecydowanie charakter biografii polityczno-martyrologicznych. Marcinkiewicz doczekał się upamiętnienia z racji swej męczeńskiej śmierci w Katyniu. Książka o nim, ponownie, nie jest biografią w stylu klasycznym – jest to zbiór niezależnych artykułów⁵⁶ autorstwa wielu osób. Książka jest ciekawa i z pewnością warta polecenia, ale o dorobku naukowym Marcinkiewicza z niej niewiele się dowiemy.

Biografia Bartla⁵⁷, chociaż w tytule książki znalazło się słowo „uczony”, to opracowanie o polityku, wielokrotnym premierze rządu polskiego i ofierze mordu profesorów Uniwersytetu Jana Kazimierza; nie jest to dzieło o matematyku. Ponownie, jest to książka ciekawa. Rzetelnie przedstawiono w niej kwestie polityczne. Historyk zapewne stwierdzi, że to wystarczy, ale historyk nauki się z nim nie zgodzi – przecież w tej bardzo obszernej książce, liczącej blisko 1000 stron, na studia, działalność w środowisku akademickim oraz dzieło naukowe Bartla autor książki poświęcił kilka, a z pewnością nie więcej niż 20 stron. Część ta nie tylko jest niewielka, jest ona bardzo słaba. Autor popełnił rażące błędy w tłumaczeniu tytułów prac i kursowych wykładów uniwersyteckich, pojęć naukowych i obszarów zainteresowania naukowego⁵⁸, a co jeszcze bardziej

51 *Stefan Banach: niezwykle życie i genialna matematyka*, red. E. Jakimowicz, A. Miranowicz, Gdańsk 2006.

52 *Stefan Banach: Remarkable Life, Brilliant Mathematics*, red. E. Jakimowicz, A. Miranowicz, Gdańsk 2007.

53 L. Gralewski, *Złamanie Enigmy: historia Mariana Rejewskiego*, Toruń 2005.

54 Z.J. Kapera, *Marian Rejewski – pogromca ENIGMY*, Kraków, Mogilany 2005.

55 J.S. Ciechanowski, *Marjan Rejewski 1905–1980: życie Enigmą pisane*, Bydgoszcz 2005.

56 Obszerny artykuł biograficzny Marcinkiewicza zbliżony do książkowej biografii (opublikowany poza wzmiankowaną książką): L. Maligranda, *Józef Marcinkiewicz*.

57 S. Kalbarczyk, *Kazimierz Bartel (1882–1941). Uczony w świecie polityki*, Warszawa 2015.

58 Ibidem, s. 72–73. W książce tej znajdują się: tytuł wykładu (w tłumaczeniu na język polski) *Powszechna teoria krzywych algebraicznych*), którego Bartel wysłuchał w Monachium oraz książki Karla Doehlemanna *Geometria rzutowa w ujęciu syntetycznym*. Tytuły te powinny brzmieć *Ogólna teoria krzywych algebraicznych* oraz *Geometria rzutowa w ujęciu syntetycznym*. Książka Doehlemanna *Projektive Geometrie in synthetischer Behandlung* (Leipzig 1898) to dzieło z geometrii rzutowej, nie z nieistniejącej geometrii rzutów. Geometria rzutowa to duży i ważny dział matematyki, taka pomyłka nie powinna mieć miejsca. Autor rozwodzi się nad monachijskimi nauczycielami Bartla nazywając ich „koryfeuszami nauki”, ale nie komentuje faktu, że Bartel nie uczestniczył

przykre, w książce znalazły się niezbyt stosowne anegdoty, których druk w dzisiejszych czasach zadziwia.

Pewna grupa matematyków sporządziła autobiografie, wspomnienia i dzienniki, a część z nich już ukazała się drukiem. Wymieńmy te najważniejsze. Hugo Steinhaus (1887–1972) napisał wspomnienia z pierwszych dekad swego życia, a później, od końca II wojny światowej, prowadził dzienniki. Jego wspomnienia ukazały się w czasopiśmie „Znak” jeszcze za jego życia⁵⁹. Zebrane i przeredagowane wraz z dziennikiem ukazały się pod tytułem *Wspomnienia i zapiski* najpierw w Londynie, później w Polsce⁶⁰, następnie zostały przetłumaczone na język angielski⁶¹ i niemiecki⁶². Autobiografia⁶³ Stanisława Ulama (1909–1984) *Adventures of a Mathematician* to dzieło kultowe, zapewne ze względu na udział Ulama w Projekcie Manhattan; doczekało się już dwóch polskich wydań. Kazimierz Kuratowski (1896–1980) wydał kilka wersji swych wspomnień, z których ostatnie, zatytułowane *Notatki do autobiografii*⁶⁴, już po jego śmierci wydała córka, Zofia. Niedawno ukazały się wspomnienia Leji *Dawniej było inaczej*⁶⁵.

Na koniec warto wspomnieć o pewnej książce, która była w Polsce bardzo reklamowana. Zdzisław Pogoda w jej recenzji napisał: „żadna książka o matematykach, które ukazały się dotychczas, nie miała aż takiej reklamy”⁶⁶. Mowa o napisanej przez dziennikarza Mariusza Urbanka, a wydanej przez Wydawnictwo Iskry książce *Genialni. Lwowska Szkoła Matematyczna*⁶⁷. Dużo miejsca w niej poświęcono elementom biograficznym czterech wybitnych matematyków: Banacha, Steinhaus, Ulama i Stanisława Mazura (1905–1981). Wielkim jej atutem jest świetny język, wielu osobom podoba się reportażowa narracja. Niestety, jest w niej bardzo dużo błędów i przeinaczeń. Maligranda w recenzji napisał: „Jako matematyk, który publikuje prace z historii matematyki jestem przerażony tym, że książka Urbanka stała się źródłem informacji nawet dla matematyków i autorów prac o Lwowskiej Szkole Matematycznej”⁶⁸. Jeden z głównych problemów leży w tym, że książka pretenduje do bycia pozycją dotyczącą historii nauki. Nominowano ją do nagród. Tymczasem w dzie-

w seminarium matematyczno-fizycznym współprowadzonym przez Wilhelma Röntgena, Arnolda Sommerfelda (1868–1951), Aurela Vossa (1845–1931) i Ferdinanda Lindemanna (1852–1939), nie pracował w oddziale (Instytucie) fizyki teoretycznej Sommerfelda, gdzie asystentem był Peter Debye (1884–1966); Sommerfeld i Debye to późniejsi laureaci Nagrody Nobla. Informacja o zainteresowaniach naukowych Alfreda Prinsheima (1850–1941) i Vossa podana przez autora również jest daleka od poprawnej, co więcej Doehlemann był na monachijskim uniwersytecie profesorem nadzwyczajnym (!) geometrii wykreślnej, nie profesorem matematyki (zob. *Personalstand der Ludwig-Maximilien Universität München, Sommer Semester 1910*, München 1910, s. 22). Geometria wykreślna na początku XX w. była już działem usługowym, wykładanym głównie na politechnikach. W tym czasie na monachijskim uniwersytecie profesorami matematyki byli wtedy wybitni uczeni: Lindemann, Pringshiem i Voss, docentem prywatnym matematyki zaś Friedrich Hartogs (1874–1943) – autor słynnych rezultatów z teorii funkcji holomorficznych wielu zmiennych (pominięty w książce o Bartlu).

59 H. Steinhaus, *Wspomnienia*, „Znak” 1970, nr 187 s. 42–106, nr 188–189 s. 306–338.

60 Idem, *Wspomnienia i zapiski*, Londyn 1992, Wrocław 2002, 2010.

61 Idem, *Mathematician for All Seasons*, Basel 2015, dodruk: Cham 2018.

62 Idem, *Erinnerungen und Aufzeichnungen*, t. 1, *Erinnerungen bis 1944*, Dresden 2010, t. 2 *Aufzeichnungen 1944–1968*, Dresden 2020.

63 S. Ulam, *Adventures of a Mathematician*, Berkeley 1976; idem, *Przygody matematyka*, Warszawa 1996; idem, *Przygody matematyka, Autobiografia*, Kraków 2021.

64 K. Kuratowski, *Notatki do autobiografii*, Warszawa 1981.

65 D. Ciesielska, *Franciszek Leja (1885–1979) i jego wspomnienia* *Dawniej było inaczej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2023, t. 68, nr 4, s. 167–228.

66 Z. Pogoda, *Recenzja książki M. Urbanka* *Genialni*. Lwowska Szkoła Matematyczna, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2015, t. 51, nr 1, s. 176.

67 M. Urbanek, *Genialni. Lwowska Szkoła Matematyczna*, Warszawa 2014.

68 L. Maligranda, *Review of the Book by Mariusz Urbanek, „Genialni – Lwowska Szkoła Matematyczna”*, „Matematychni Studii” 2018, t. 50, nr 1, s. 105–112.

le, które ma 283 strony, autor nie podaje niemal w ogóle informacji o matematyce, którą ci uczeni się zajmowali (a gdy o matematyce luźno wspomina, nieraz popełnia poważne a elementarne błędy). Pogoda w cytowanej już recenzji napisał: „Czuje się jednak spory niedosyt. Na czym polegała genialność matematyków lwowskich, bo chyba nie na tym, że się spotykali w kawiarni, pisali po marmurowych stołach i potrafili tak pracować po kilkanaście godzin?”⁶⁹.

3. O sukcesach czeskich historyków matematyki w publikowaniu biografii i pewnych ich powodach

Głównym argumentem za pisaniem biografii matematyków jest odwołanie się do osiągnięć w zakresie biografistyki naszych sąsiadów. W krajach naszych dalszych i bliższych sąsiadów tradycja pisania biografii uczonych jest duża. Nie będę przywoływać przykładów rosyjskich, niemieckich ani austriackich, albowiem świetne dokonania biografów z tych krajów są dobrze znane. Skupię się na naszym południowym sąsiedzie, na Czechach. Matematyka w Czechach, podobnie jak w Polsce, burzliwie rozwijała się w dwudziestoleciu międzywojennym. W ciągu ostatnich 30 lat czescy historycy matematyki z ogromnym zaangażowaniem piszą i publikują biografie swych mistrzów. Książki te ukazują się w serii „Dějiny matematiky” („Historia matematyki”) wydawanej przez Wydział Matematyczno-Fizyczny Uniwersytetu Karola w Pradze. Seria zawiera opracowania ogólne, monografie oraz wspomniane biografie. Opiekę merytoryczną nad całością sprawuje rada naukowa, składająca się z uczonych z wielu krajów. Książki składane są z użyciem profesjonalnego programu do składu tekstów naukowych LaTeX⁷⁰. Czescy badacze wielokrotnie podejmowali trud zgromadzenia materiałów, zdobycia funduszy na druk i tłumaczenia na język angielski, a także przekonania potencjalnych czytelników do korzystania z powstałych dzieł. Dzięki ich staraniom ukazały się biografie czeskich i działających na tamtejszych uniwersytetach matematyków⁷¹. Są to opracowania ściśle naukowe, a koniecznie trzeba podkreślić, że nie są to biografie reportażowe, lecz sposób ekspozycji materiału umożliwia – przynajmniej w części – korzystanie z nich czytelnikom matematycznie niewyroblonym. Autorzy zwykle dysponują świetnym warsztatem naukowym w zakresie

69 Z. Pogoda, *Recenzja książki*, s. 179–180.

70 Dzięki temu prostemu zabiegowi wielu pasjonujących się historią swej dyscypliny matematyków, którzy w ogromnej większości przy pisaniu prac naukowych nie posługują się popularnymi edytorami tekstu a wyłącznie LaTeXem, chętnie pisze i wydaje książki w tej serii. Problem jest niebanalny: TeX jest programem, który – w przeciwieństwie do na przykład MS Word – pozwala na złożenie wzorów i symboli matematycznych na profesjonalnym poziomie, a i w zakresie edycyjnym stwarza możliwości niedostępne w innych edytorach. Wielu matematyków odmawia pisania prac naukowych inaczej niż TeXem, a nieraz do tego, by nie zgłosili pracy do czasopisma, wystarcza informacja, że pozycja nie zostanie złożona TeXem.

71 W kolejności chronologicznej: J. Bečvář et al., *Eduard Weyr 1852–1903*, Praha 1995; *Jan Vilém Pexider 1874–1914*, red. J. Bečvář, Praha 1997; M. Němcová, *František Josef Studnička 1836–1903*, Praha 1998; M. Hykšová, *Karel Rychlík (1885–1968)*, Praha 2003; J. Bečvář, Z. Kohoutová, *Vladimír Kořínek (1899–1981)*, Praha 2005; E. Pecinová, *Ladislav Svante Rieger (1916–1963)*, Praha 2008; *Jan Vilém Pexider (1874–1914)*, red. J. Bečvář, A. Slavík, Prague 2009; M. Kašparová, Z. Nádeník, *Jan Sobotka (1862–1931)*, Praha 2010; M. Bečvářová, J. Čížmár, *Karel Zahradník (1848–1916)*. *Praha–Záhřeb–Brno*, Praha 2011; M. Chocholová, I. Štoll, *Wilhelm Matzka (1798–1891)*, Praha 2011; M. Bečvářová et. al., *Zapomenutý matematik Henry Lowig (1904–1995)*, Praha 2012; M. Bečvářová, *Forgotten Mathematician Henry Lowig (1904–1995)*, Praha 2012; A. Dvurečenskij, L. Holá, K. Janková, B. Riečan, *Tibor Neubrunn (1929–1990)*, Praha 2016; L. Vizek, *Josef Úlehla (1852–1933)*, Hradec Králové 2018.

matematyki i jej historii oraz niezłym piórem. Książki te zostały starannie zredagowane i pięknie wydane, zawierają bogaty materiał ilustracyjny (fotografie bohaterów i ich rodzin, współpracowników oraz skany dokumentów i listów), oczywiście przeszły też proces recenzji.

Czeši podali nam sposób na rozwiązanie problemu: należy powołać do życia profesjonalne wydawnictwo zajmujące się książkami z historii nauk ścisłych lub samej historii matematyki. Powstanie takiego wydawnictwa, na przykład pod auspicjami PTM – wydającego dwa czasopisma publikujące artykuły z historii matematyki, mogłoby dać impuls do publikacji nie tylko obszernych artykułów, ale także książkowych biografii.

Innym sposobem na rozwiązanie problemów z publikowaniem biografii polskich matematyków jest pisanie ich od razu w języku angielskim i współpraca z którymś z profesjonalnych zagranicznych wydawnictw. Ta droga jest jednak znacznie trudniejsza, chociaż z pewnością może przynieść dla autora większe korzyści. Potencjalne biografie kilku polskich matematyków z okresu tzw. „Polskiej Szkoły Matematycznej” z pewnością mogłyby zainteresować czołowe zagraniczne wydawnictwa publikujące książki z historii matematyki. Warto zatem poszukać potencjalnego bohatera dzieła i wzoru dla tej książki.

4. Po lekturze biografii Carathéodory’ego, czyli dlaczego może ona być wzorem dla biografii Sierpińskiego

W tym stuleciu powstały świetne biografie niemieckich matematyków: Felixa Kleina⁷² oraz pochodzącego z greckiej rodziny, a również działającego głównie w Niemczech, Constantina Carathéodory’ego⁷³ (1873–1950). To właśnie lektura tego drugiego dzieła skłoniła mnie do głębszych przemyśleń. Biografia ta nosi podtytuł, który pasuje do biografii wielu polskich matematyków: *Matematyka i polityka w burzliwych czasach*, w tym do współzałożyciela warszawskiej szkoły matematycznej Wacława Sierpińskiego. Więcej, obaj matematycy są pod wieloma względami podobni. To niemal rówieśnicy – Carathéodory⁷⁴ urodził się 9 lat przed Sierpińskim. To przedstawiciele uciskanej mniejszości: Sierpiński jako Polak w Rosyjskim Imperium, Carathéodory – Grek w Imperium Osmańskim. Obaj byli wielkimi patriotami swej ojczyzny, ale równocześnie ich przodkowie to lojalni poddani okupantów. Sierpiński i Carathéodory doczekali się po I wojnie światowej wolności

72 R. Tobies, *Felix Klein. Visions for Mathematics, Applications, and Education*, Cham 2021. W recenzji tej książki opublikowanej w najbardziej popularnej matematycznej bazie referencyjnej MathSciNet czytamy: „Renate Tobies przedstawiła nam w tej książce wyczerpujący i miarodajny przegląd życia i twórczości jednego z najwybitniejszych matematyków końca XIX i początku XX wieku, Felixa Kleina” (E. Glas, *Tobies, Renate, Felix Klein Visions for Mathematics, Applications, and Education. Translated from the German original by Valentine A. Papis Vita Math., 20 Birkhäuser/Springer, Cham, [2021], 2021. xx+677 pp. ISBN:978-3-030-75784-7 ISBN:978-3-030-75785-4. mathscinet.ams.org/mathscinet/article?mr=4292586, [dostęp 2.05.2022]).*

73 M. Georgiadou, *Constantin Carathéodory. Mathematics and Politics in Turbulent Times*, Berlin, Heidelberg 2004.

74 W opracowaniu o polskich matematykach koniecznie należy dodać, że Carathéodory był związany z ziemiami polskimi. W latach 1910–1913 był profesorem zwyczajnym w Wyższej Szkole Politechnicznej we Wrocławiu (Technische Hochschule Breslau) i mógłby trafić do książki o matematykach związanych z Polską. Trudno orzec, dlaczego jego nazwisko nie pojawiło się w książce Dudy *Matematycy XIX i XX w.*; jest w niej nazwisko innego niemieckiego matematyka związanego przez pewien czas z Wrocławiem – Richarda Couranta (1888–1972). Czyżby w przypadku Couranta zadecydowało miejsce urodzenia – Lublinitz dziś Lubliniec – znajdujące się na Śląsku? *Nota bene* w książce tej podawane są tylko i wyłącznie współczesne nazwy miejscowości leżących wtedy w pruskich prowincjach.

Napisana w języku angielskim biografia grecko-niemieckiego matematyka Carathéodory'ego cieszy się dużym zainteresowaniem. Biografii Sierpińskiego nie ma⁸³. Czas zatem na to, aby powstała. Co oczywiste, autor biografii Sierpińskiego będzie musiał zebrać materiały archiwalne, a tych, ze względu na jego międzynarodową działalność, jest sporo. Duża, ale niepełna spuścizna znajduje się w PAN Archiwum w Warszawie⁸⁴. Poza Warszawą sporą ilością materiałów archiwalnych na temat Sierpińskiego i jego działalności dysponuje Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. Sierpiński prowadził bardzo obszerną naukową i prywatną korespondencję, więc jego listów trzeba szukać nie tylko w europejskich, lecz także północnoamerykańskich archiwach, a może również w Ameryce Południowej i Azji. Wyzwaniem dla potencjalnego autora biografii będą także liczne zagadnienia badawcze dotyczące wielu aspektów. Najciekawszymi z nich są kwestie: pochodzenia⁸⁵, mało zbadanych okresów życia⁸⁶, zainteresowań naukowych, pracy dydaktycznej⁸⁷, związku poglądów politycznych i przebiegu kariery oraz roli Sierpińskiego –

- 83 Koniecznie należy podać, że istnieje pewne biograficzne opracowanie na temat Sierpińskiego: A. Schinzel, *Wacław Sierpiński*. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. wydawnictwo „Iskry” publikowało serię broszurek „Współczesne życiorysy Polaków”. Miały one na celu upowszechnianie wiedzy na temat wybranych przedstawicieli świata polityki, sztuki, sportu i nauki wśród wszelkich warstw społeczeństwa i chyba miały też znaczenie propagandowe (egzemplarz o Sierpińskim znajdujący się w moim posiadaniu został wycofany z biblioteki Jednostki Wojskowej nr 2569). Pełen uznania dla swego mistrza Schinzel przygotował ciekawą i bardzo rzetelne opracowanie, ale niestety, tak jak wszystkie w tej serii, bardzo krótkie (zaledwie 52 strony B6, czyli około 2,4 arkusza wydawniczego). W książce znajduje się 12 czarno-białych ilustracji – kopii zdjęć oraz kilka prostych wzorów – wydawnictwo nie mające doświadczenia ze składem wzorów matematycznych nie poddało temu zadaniu. Książkę wydano w dużym nakładzie 5000 egzemplarzy. Książka nie nosi znamion pracy naukowej – brak w niej bibliografii (jest spis artykułów o Sierpińskim), indeksu, nie ma też spisu dzieł Sierpińskiego. Broszura składa się z 6 rozdziałów podanych w porządku tematycznym, a nie chronologicznym. W pierwszym rozdziale przedstawiono zarys życia bohatera, skupiając się głównie na przebiegu kariery naukowej. W trzech następujących rozdziałach opisano działalność Sierpińskiego kolejno na Uniwersytecie Warszawskim, następnie w PTM i PAN, w trzecim zaś działalność w PTM i Instytucie Matematycznym PAN. W przedostatnim rozdziale bardzo skrótowo przedstawiono ogromny dorobek naukowy Sierpińskiego, w ostatnim zaś Schinzel podjął się próby scharakteryzowania swego mistrza jako człowieka. Nie ulega wątpliwości, że opracowanie to nie jest biografią, porównywalną z dziełem na temat Carathéodory'ego autorstwa Georgiadou.
- 84 „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauki”, nr 43, oprac. A. Kulecka, Warszawa 2002. Spuścizna Sierpińskiego liczy 177 jednostek archiwalnych, warto dodać, że część spuścizny po Sierpińskim znajduje się w Centralnej Bibliotece Matematycznej w Instytucie Matematycznym PAN w Warszawie.
- 85 Od wielu lat przewija się wśród matematyków informacja, że Sierpiński miał żydowskie pochodzenie. Wymieniane są różne argumenty. Podobno Dickstein tę kwestię przedstawiał tak: „Czy Wacus też z Żydów? Samuel jest żartownisiem. To jedyny nasz Żyd, który na ten polski temat tabu potrafi żartować. Oto przodkowie Wacusia, stosując się do rozporządzenia władz pruskich po trzecim rozbiore, musieli pójść do urzędu po nazwisko i nie zdążyli w lipcu [...] Więc chyba Wacus nie! Widywany jest w kościele. Słyszano, jak się odezwał o «tych żydkach z „Wiadomości Literackich”» [...] Ale czy z tego coś wynika? Mówią, że jest endekiem. To wystarczy, by go nie lubili”, J. Mioduszewski, *Cztery szkice o przeszłości*, Katowice 2013, s. 129–130. Istotnie, nazwisko Sierpiński wymieniane jest wśród nazwisk, jakie przyjmowali neofici. Anna Gawryszczak twierdzi: „już w XVIII w. spotykamy mnóstwo nazwisk utworzonych od nazw kalendaryzowych, głównie od wspomnianych miesięcy: [...] Sierpowski, Sierpiński, Sierpecki od sierpnia”, A. Gawryszczak, *Neofici żydowscy w Łodzi w XIX wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2014, t. 93, s. 36.
- 86 W prywatnym liście do mnie p. Jacek Szumański z Nysy zwrócił uwagę na nieznanne archiwum Emy i Władysława Szumańskich, w którym znajdują się materiały i fotografie z okresu zesłania Sierpińskich do Wiatki podczas I wojny światowej, w tym dokumenty założonego przez Szumańskich i Sierpińskich Komitetu Opieki nad Cywilnymi Ofiarami Wojny. List J. Szumańskiego do D. Ciesielskiej z 8.03.2023 r.
- 87 Schinzel podaje spis wykładów prowadzonych przez Sierpińskiego (A. Schinzel, *Wacław Sierpiński*, s. 39). Tematyka tychże ogranicza się do kilku zagadnień: teorii mnogości, teorii liczb, wstępu do analizy i analizy matematycznej (zmiennej rzeczywistej), teorii funkcji rzeczywistych, działań nieskończonych, algebry wyższej i teorii wyznaczników. Sierpiński nie prowadził wykładów z algebry liniowej (poza wyznacznikami), teorii miary i całki (jako osobnego wykładu), równań różniczkowych (zwykłych i cząstkowych), geometrii (różniczkowej, analitycznej, rzutowej – rzeczywistej czy zespolonej, elementarnej, teorii konstrukcji geometrycznych), przestrzeni Hilberta, analizy funkcjonalnej, funkcji analitycznych zmiennej zespolonej, rachunku prawdopodobieństwa i statystyki, a nawet topologii. Wszystkie wymienione tu wykłady były w curriculum matematycznym

i innych matematyków – w wojnie polsko-bolszewickiej⁸⁸. Szczególną uwagę potencjalny autor powinien zwrócić na kwestię zakres zainteresowań naukowych Sierpińskiego. Kilka lat temu pojawiła się i jest powielana błędna informacja o Sierpińskim jako matematyku niezwykle uniwersalnym⁸⁹, tym, który opublikował prace „z prawie wszystkich dziedzin matematyki”⁹⁰. Sierpiński był wybitnym uczonym i jego dorobek jest imponujący⁹¹, ale dopisywanie mu osiągnięć, których nie miał, jest nieuzasadnione.

Kończąc ten krótki przegląd koniecznych prac chciałabym zwrócić uwagę, że interesujące mogłoby być znalezienie potwierdzenia, że obaj uczeni – Sierpiński i Carathéodory spotkali się u progu swych karier. Miało to mieć miejsce w Getyndze w 1907 r., gdy Sierpiński na kilka miesięcy odwiedził to światowe centrum nauk ścisłych. Stanowiłoby to interesującą kłamrę spinającą obie biografie.

5. Podsumowanie

Stworzenie biografii uczonego jest trudnym wyzwaniem. W przypadku przedstawicieli nauk ścisłych to zadanie jeszcze trudniejsze. Dzieło takie, jak wszystkie biografie, powinno zawierać opis i ocenę dorobku uczonego. Historyk czytający biografię znanego humanisty, w którym znajdują się tylko opowieści luźno związane z postacią, anegdota i plotki, a nie ma nic albo prawie nic o warsztacie naukowym, osiągnięciach naukowych i ich wpływie na rozwój nauki, z pewnością nie uznałby, że jest to dzieło rzetelne. Wymienione w artykule przykłady pokazują, że trudno przystąpić do napisania biografii, a często nawet biogramu, matematyka bez matematycznego wykształcenia, a osiągnięcie dobrego rezultatu bez pomocy matematyków jest niemożliwe. Warto zatem wykorzystać potencjał licznej obecnie grupy polskich historyków matematyki i skłonić ich do pisania biografii lub do pomocy w ich tworzeniu, chociaż nie sprzyja temu ani obecny system oceny pracowników naukowych, ani kłopoty z wydawaniem prac humanistycznych traktujących o rezultatach z nauk ścisłych. Jedną z tych przeszkód można, wzorując się na czeskich historykach matematyki, usunąć.

w czasach, kiedy Sierpiński był czynnym wykładowcą, większość jeszcze przed II wojną światową. Wykłady te stanowią podstawę ważnych i popularnych subdyscyplin matematyki, uprawianych przez bardzo wielu matematyków. Można do nich dodać: mechanikę teoretyczną (por. wykłady i podręczniki Banacha i Zaremby), algebrę wieloliniową lub analizę wektorową oraz rachunek wariacyjny, które również często pojawiały się i często nadal pojawiają się na kursowych wykładach prowadzonych na wydziałach matematycznych i fizycznych.

- 88 G. Nowik, *Zanim złamano „Enigmę”... Rozszyfrowano rewolucję. Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–1920*, Warszawa 2010.
- 89 Tymczasem Schinzel, wybitny matematyk, uczeń i współpracownik Sierpińskiego, napisał: „twórczość Sierpińskiego dotyczy pięciu działów matematyki: teorii mnogości, topologii, teorii funkcji rzeczywistych, analizy matematycznej i teorii liczb”, A. Schinzel, *Wacław Sierpiński*, s. 39. W czasach aktywnej naukowej działalności Sierpińskiego matematyka liczyła znacznie więcej działów niż pięć, z czego Schinzel doskonale zdawał sobie sprawę. W 1970 r., w rok po śmierci Sierpińskiego, hierarchiczna klasyfikacja działów matematyki (AMS Mathematics Subject Classification) stosowana przez większość matematycznych czasopism liczyła 96 pozycji. Schinzel doskonale orientował się w pracach swego mistrza i we współczesnej matematyce. Trudno go podejrzewać o brak życzliwości dla mistrza. Podobną, na temat zakresu twórczości Sierpińskiego, informację podaje Archiwum PAN; „Biuletyn Archiwum”, s. 3.
- 90 Zob. np. J. Woleński, *Sierpiński Wacław*, [w:] *Leksykon logików polskich*, s. 296.
- 91 Przypomnijmy, że Schinzel podaje 724 oryginalne prace i krótkie komunikaty, 50 książek i broszur oraz 12 skryptów (A. Schinzel, *Wacław Sierpiński*, s. 39).

Bibliografia

Źródła drukowane

- Carathéodory C., *Zur geometrischen Deutung der Charakteristiken einer partiellen Differentialgleichung erster Ordnung mit zwei Veränderlichen*, „Mathematische Annalen” 1904, t. 5, s. 377–382.
- Carathéodory C., *Über den Variabilitätsbereich der Fourierschen Konstanten von positiven harmonischen Funktionen*, „Rendiconti del Circolo Matematico di Palermo” 1911, t. 32, s. 193–217.
- Doehlemann K., *Projektive geometrie in syntethischer Behandlung*, Leipzig 1898.
- Mazurkiewicz S., Sierpiński W., *Contribution à la topologie des ensembles dénombrables*, „Fundamenta Mathematicae” 1920, t. 1, s. 17–27.
- Personalstand der Ludwig-Maximilien Universität München, Sommer Semester 1910*, München 1910.
- Sierpiński W., *O pewnym zagadnieniu z rachunku funkcji asymptotycznych*, „Prace Matematyczno-Fizyczne” 1906, t. 17, s. 77–118.
- Trzaska W. [W. Kretkowski], *O niektórych własnościach pewnego rodzaju funkcji jednej zmiennej urojonej*, „Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu” 1871, t. 1, s. 109–111.

Literatura przedmiotu

- Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015.
- Bečvářová M., Čížmár J., Karel Zahradník (1848–1916). *Praha – Záhřeb – Brno*, Praha 2011.
- Bečvářová M., *Zapomenutý matematik Henry Lowig (1904–1995)*, Praha 2012.
- Bečvářová M., *Forgotten Mathematician Henry Lowig (1904–1995)*, Praha 2012.
- „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauki” nr 43, oprac. A. Kulecka, Warszawa 2002.
- Chocholová M., Štoll I., *Wilhelm Matzka (1798–1891)*, Praha 2011.
- Ciesielska D., *Franciszek Leja (1885–1979) i jego wspomnienia* Dawniej było inaczej, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2023, t. 68, nr 4, s. 167–228, DOI 10.4467/0023589XKHNT.23.048.18790.
- Ciesielska D., *Rola funduszu imienia doktora Władysława Kretkowskiego w kształtowaniu krakowskiego ośrodka matematycznego*, „Studia Historiae Scientiarum” 2016, t. 16, s. 159–194, DOI 10.4467/23921749SHS.16.007.6150
- Ciesielska D., *Sprawa doktoratu Władysława Kretkowskiego*, „Roczniki PTM Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2012, t. 6, s. 7–37, DOI 10.14708/am.v6i0.553.
- Ciesielska D., *Stanisława and Otton Nikodym*, [w:] *Against All Odds. Women’s Ways to Mathematical Research Since 1800*, red. E. Kaufholz-Soldat, N.M.R. Oswald, Cham 2020, s. 151–175, DOI 10.1007/978-3-030-47610-6_6.
- Ciesielska D., *Stanisława i Otton Marcin Nikodymowie w Polsce i Stanach Zjednoczonych*, [w:] *Polacy w Ameryce*, red. M. Kordas, K. Kucharski, I. Stefaniak, Warka 2017, s. 143–156.
- Ciesielska D., *Władysław Kretkowski (1840–1910)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2014, t. 59, nr 4, s. 17–54.

- Ciesielska D., Ciesielski K., *Equidecomposability of Polyhedra: a Solution of Hilbert's Third Problem in Kraków before ICM 1900*, „The Mathematical Intelligencer” 2018, t. 40, nr 2, s. 55–63, DOI 10.1007/s00283-017-9748-4.
- Ciesielska D., Maligranda L., *Alfred Rosenblatt (1880–1947). Polish-Peruvian Mathematician*, „Banach Center Publication” 2019, t. 119, s. 57–108, DOI 10.4064/bc119-4.
- Ciesielska D., Maligranda L., Zwierzyńska J., *W świątyni nauki, mekce matematyków. Studia i badania naukowe polskich matematyków, fizyków i astronomów w Getyndze 1884–1933*, Warszawa 2021, DOI 10.53271/2021.032.
- Ciesielska D., Pogoda Z., *Dwieście posiedzeń seminarium z historii matematyki w Instytucie Matematyki UJ*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2018, t. 54, nr 2, s. 229–237.
- Ciesielska D., Pogoda Z., *Seminarium z historii matematyki na Uniwersytecie Jagiellońskim 2010–2017*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2017, t. 11, s. 203–250, DOI 10.14708/am.v11i0.5129.
- Ciesielski K., *Logika i logicy*, „Nowe Książki” 2023, nr 2, s. 61–62.
- Dąbrowski A., Hoły-Łuczaj M., Schumann A., Szocik K., Woleński J., *Leksykon logików polskich 1900–1939*, Kraków 2022.
- Dick A., *Franz Mertens, 1840–1927*, Graz 1981.
- Dickstein S. *Note bibliographique sur les études historico-mathématiques en Pologne*, „Bibliotheca Mathematica” 1889, t. 8, s. 43–51.
- Dickstien S., *Wiadomość bibliograficzna o badaniach historyczno-matematycznych w Polsce*, „Prace matematyczno-fizyczne” 1890, t. 2, s. 247–264.
- Domoradzki S., *Zofia Pawlikowska-Brożek (1941–2023). Wspomnienie*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2023, t. 17, s. 53–67, DOI 10.14708/am.v17i1.7283.
- Duda R., *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską*, Wrocław 2012.
- Duda R., *Matematyka*, [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 686–711.
- Dvurečenskij A., Holá L., Janková K., Riečan B., *Tibor Neubrunn (1929–1990)*, Praha 2016.
- Eduard Weyr 1852–1903*, red. J. Bečvář, Praha 1995.
- Feferman A.B., Feferman S., *Alfred Tarski. Life and Logic*, Cambridge 2004.
- Gawryszczak A., *Neofici żydowscy w Łodzi w XIX wieku*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2014, t. 93, s. 29–42.
- Georgiadou M., *Constantin Carathéodory. Mathematics and Politics in Turbulent Times*, Berlin, Heidelberg 2004, DOI 10.1007/978-3-642-18562-5.
- Gralewski L., *Złamanie enigmy. Historia Mariana Rejewskiego*, Toruń 2005.
- Hykšová M., *Karel Rychlík (1885–1968)*, Praha 2003.
- Jan Vilém Pexider 1874–1914*, red. J. Bečvář, Praha 1997.
- Jan Vilém Pexider (1874–1914)*, red. J. Bečvář, A. Slavík, Prague 2009.
- Jubileusz 40-lecia działalności na katedrze uniwersyteckiej Profesora Wacława Sierpińskiego*, Warszawa 29.9.1948, Warszawa 1949.
- Jóźwik I., Maligranda L., Terepeta M., *Stefan Kempisty (1892–1940)*, „Historia Mathematica” 2019, t. 48, s. 69–86, DOI 10.1016/j.hm.2019.01.003.
- Kalbarczyk S., *Kazimierz Bartel (1882–1941). Uczony w świecie polityki*, Warszawa 2015.
- Kałuża R., *Stefan Banach*, Warszawa 1992.

- Kałuża R., *Through a Reporter's Eyes. The Life of Stefan Banach*, Boston 1996.
- Kapera Z.J., *Marian Rejewski – pogromca ENIGMY*, Kraków, Mogilany 2005.
- Kašparová M., Nádeník Z., *Jan Sobotka (1862–1931)*, Praha 2010.
- Kozielecki J., *Banach, geniusz ze Lwowa*, Warszawa 1999.
- Kuratowski K., *Notatki do autobiografii*, Warszawa 1981.
- Maligranda L., *Antoni Łomnicki (1881–1941)*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2008, t. 44, s. 61–112.
- Maligranda L., *Eustachy Żyliński (1889–1954)*, „Roczniki PTM Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2009, t. 3, s. 171–211, DOI 10.14708/am.v3i1.569.
- Maligranda L., *Izydor Blumenfeld (1882–1944)*, „Roczniki PTM Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2021, t. 15, s. 91–115, DOI 10.14708/am.v15i1.7094.
- Maligranda L., *Józef Marcinkiewicz (1910–1940) – on the Centenary of His Birth*, „Banach Center Publication” 2011, t. 95, s. 133–234, DOI 10.4064/bc95-0-10.
- Maligranda L., *Józef Schreier (1909–1943). Biografia*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2013, t. 49, nr 2, s. 47–60, DOI 10.14708/wm.v49i2.474.
- Maligranda L., *Kazimierz Abramowicz (1888–1936)*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2016, t. 52, nr 2, s. 251–288, DOI 10.14708/wm.v52i2.3297.
- Maligranda L., *Karol Hertz (1843–1904) – absolwent Szkoły Głównej Warszawskiej*, „Roczniki PTM Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2009, t. 3, s. 65–87, DOI 10.14708/am.v3i1.567.
- Maligranda L., *Meier (Maks) Eidelheit (1910–1943)*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2015, t. 51, nr 1, s. 31–59, DOI 10.14708/wm.v51i1.4265.
- Maligranda L., *Review of the Book by Mariusz Urbanek, “Genialni – Lwowska Szkoła Matematyczna”*, „Matematychni Studii” 2018, t. 50, nr 1, s. 105–112, DOI 10.15330/ms.50.1.105-112.
- Maligranda L., Piotrowski W., *Aleksander Rajchman (1890–1940)*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2017, t. 53, nr 1, s. 43–82.
- Maligranda L., Piotrowski W., *Samuel Fogelson (1902– po 1941)*, „Roczniki PTM Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2016, t. 10, s. 19–43, DOI 10.14708/am.v10i0.1549.
- Maligranda L., Prytula Y., *Rubin (Robert) Schatten (1911–1977)*, „Roczniki PTM, Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2023, t. 17, s. 163–187, DOI 10.14708/am.v17i1.7273.
- Maligranda L., Strelcyn J., *Jan Ptaszycki (1854–1912)*, „Roczniki PTM Seria VI: Antiquitates Mathematicae” 2018, t. 12, s. 31–80, DOI 10.14708/am.v12i1.6406.
- Maligranda L., Wnuk W., *100 lat Matematyki na Uniwersytecie w Poznaniu 1919–2019*, Poznań 2021, DOI 10.14746/amup.9788323239345.
- Maligranda L., Wnuk W., *Władysław Orlicz (1903–1990). A Biography*, „Banach Center Publications” 2004, t. 64, s. 13–19, DOI 10.4064/bc64-0-1.
- Marjan Rejewski 1905–1980. Życie Enigmą*, red. J.S. Ciechanowski, Bydgoszcz 2005.
- Materiały do Słownika Biograficznego Matematyków Polskich*, 1984, z. 1; 1986, z. 2; 1988, z. 3; 1990, z. 4; 1990, z. 5; 1992, z. 5/1; 1994, z. 5/2.
- Mioduszewski J., *Cztery szkice o przeszłości*, Katowice 2013.

- Nauki ścisłe i przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim*, red. A.K. Wróblewski, Warszawa 2016, DOI 10.31338/uw.9788323520276.
- Němcová M., *František Josef Studnička 1836–1903*, Praha 1998.
- Nowik G., *Zanim złamano „Enigmę” ... Rozszyfrowano rewolucję. Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–1920*, Warszawa 2010.
- Opiał Z., *Stan i potrzeby historii matematyki w Polsce*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria II: Wiadomości Matematyczne” 1965, t. 8, s. 65–83.
- Parikh C., *The Unreal Life of Oscar Zariski*, Boston 1991, DOI 10.1016/c2013-0-11286-x.
- Pawlikowska-Brożek Z., *Geneza i tematyka szkół historii matematyki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Matematyka” 1997, t. 30, s. 115–124.
- Pawlikowska-Brożek Z., *Wykaz profesorów i docentów matematyki pracujących w polskich uczelniach w latach 1919–1939*, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 1982, t. 24, s. 219–223.
- Pecinová E., *Ladislav Svante Rieger (1916–1963)*, Praha 2008.
- Pelczar A., *Słownik biograficzny matematyków polskich, redakcja Stanisław Domoradzki, Zofia Pawlikowska-Brożek, Danuta Węglowska, Tarnobrzeg 2003, str. 286. ISBN 83-917293-3-8*, „Roczniki PTM, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2005, t. 41, s. 209–214.
- Poczet wielkich matematyków*, red. W. Krysicki, Warszawa 1975.
- Pogoda Z., *Recenzja książki M. Urbanka Genialni*. Lwowska Szkoła Matematyczna, „Roczniki PTM, Seria II, Wiadomości Matematyczne” 2015, t. 51, nr 1, s. 176–180.
- Polski wkład w przyrodznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, t. 1, A–G, t. 2, H–K, t. 3, M–R, t. 4, S–Ż, Warszawa 2015, t. 5, *Suplement*, Warszawa 2016.
- Przeniosło M., *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym. Studium historyczne*, Kielce 2011.
- Reid C., *Neyman – from Life*, New York 1982.
- Samujłło J., *Kretkowski Władysław (1840–1910)*, PSB t. 15, s. 284–285.
- Schinzel A. *Wacław Sierpiński*, Warszawa 1976.
- Słownik biograficzny matematyków polskich*, red. S. Domoradzki, Z. Pawlikowska-Brożek, D. Węglowska, Tarnobrzeg 2003.
- Stefan Banach. Niezwykłe życie i genialna matematyka*, red. E. Jakimowicz, A. Miranowicz, Gdańsk 2006.
- Stefan Banach. Remarkable Life, Brilliant Mathematics*, red. E. Jakimowicz, A. Miranowicz, Gdańsk 2007.
- Steinhaus H., *Wspomnienia*, „Znak” 1970, nr 187 s. 42–106, nr 188–189 s. 306–338.
- Steinhaus H., *Wspomnienia i zapiski*, Londyn 1992, Wrocław 2002, 2010.
- Steinhaus H., *Mathematician for All Season*, Basel 2015, Cham 2018 DOI 10.1007/978-3-319-23102-0.
- Steinhaus H., *Erinnerungen und Aufzeichnungen*, t. 1, *Erinnerungen bis 1944*, Dresden 2010, t. 2 *Aufzeichnungen 1944–1968*, Dresden 2020.
- Studia z dziejów Katedr Wydziałów Matematyki, Fizyki Chemii UJ*, red. S. Gołąb, Kraków 1964.

- Supruniuk A., Supruniuk M.A., *Alma Mater Vilnensis 1919–1939. 100-lecie Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–2019*, Toruń 2019.
- Supruniuk A., Szudy J., *Dzieje Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)*, t. 1–2, Toruń 2020.
- Śródka A., Szczawiński P., *Biogramy Uczonych Polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, cz. 3, *Nauki ścisłe*, Wrocław 1986.
- Śródka A., *Uczni Polscy XIX i XX stulecia*, t. 1, A–G, Warszawa 1994, t. 2, H–Ł, Warszawa 1995, t. 3, M–R, Warszawa 1997, t. 4, S–Ż, Warszawa 1998, suplement, Warszawa 2007.
- Tobies R., *Felix Klein. Visions for Mathematics, Applications, and Education*, Cham 2021, DOI 10.1007/978-3-030-75785-4.
- Tobies R., *Biographisches Lexikon in Mathematik promovierter Personen, an Deutsche Universitäten und Technischen Hochschulen WS 1907/08 bis 1944/45*, Augsburg 2006.
- Ulam S., *Adventures of a Mathematician*, Berkeley 1976.
- Ulam S., *Przygody matematyka*, Warszawa 1996.
- Ulam S., *Przygody matematyka. Autobiografia*, Kraków 2021.
- Urbanek M., *Genialni. Lwowska Szkoła Matematyczna*, Warszawa 2014.
- Vízek L., *Josef Úlehla (1852–1933)*, Hradec Králové 2018.
- Vladimír Kořínek (1899–1981), red. J. Bečvář, Z. Kohoutová, Praha 2005.
- Weron A., Wojas B., *Constantin Carathéodory (1873–1950)*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2003, t. 39, s. 95–106.
- White E.B., Sliwa J., *The Counterfeit Countess. The Jewish woman who Rescued Thousands of Poles during the Holocaust*, New York 2024.
- Więśław W., *Słownik biograficzny matematyków polskich, redakcja Stanisław Domoradzki, Zofia Pawlikowska-Brożek, Danuta Węglowska, Tarnobrzeg 2003, str. 286. ISBN 83-917293-3-8*, „Roczniki PTM, Seria II: Wiadomości Matematyczne” 2004, t. 40, s. 290–294.
- Woleński J., *Sierpiński Wacław*, [w:] *Leksykon logików polskich 1900–1939*, red. A. Dąbrowski, M. Hoły-Luczaj, A. Schumann, K. Szocik, J. Woleński, Kraków 2022, s. 296.
- Złota Księga Wydziału Matematyki i Fizyki UJ*, red. B. Szafirski, Kraków 2000.

Strony internetowe

- Carathéodory, Constantin (b. 1873 d. 1950)*, zbmath.org/authors/caratheodory.constantin [dostęp 22.03.2024].
- Constantin Carathéodory*, en.wikipedia.org/wiki/Constantin_Carath%C3%A9odory, [dostęp 22.03.2024].
- Glas E., *Tobies, Renate*, Felix Klein Visions for Mathematics, Applications, and Education. *Translated from the German original by Valentine A. Pakis Vita Math., 20 Birkhäuser/Springer, Cham, [2021], 2021. xx+677 pp. ISBN:978-3-030-75784-7 ISBN:978-3-030-75785-4*. mathscinet.ams.org/mathscinet/article?mr=4292586, [dostęp 2.05.2022].
- Sierpiński, Wacław (b. 1882 d. 1969)*, zbmath.org/authors/?q=wac%C5%82aw+sierpi%C5%84ski [dostęp 22.03.2024].
- Wacław Sierpiński*, en.wikipedia.org/wiki/Wac%C5%82aw_Sierpi%C5%84ski [dostęp 22.03.2024].

Więśław W., *Matematyczne Historie*, „Forum Akademickie” 2019, nr 6, prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2019/06/kronika-wydarzen/matematyczne-historie/ [dostęp 22.03.2020].

dr hab. **Danuta Ciesielska**, prof. PAN – profesor w pracowni Historii Nauk Ścisłych i Przyrodniczych IHN PAN. Jej główną specjalnością jest historia matematyki, zajmuje ją również historia polskich uczonych. Autorka kilkudziesięciu artykułów z historii matematyki i nauk pokrewnych, matematyki i dydaktyki matematyki oraz kilku książek. Przedstawicielka Polski w Komisji Historii Matematyki przy Międzynarodowej Unii Matematycznej; członek Komisji PAU: Historii Nauki, Biograficznej oraz do Oceny Podręczników Szkolnych, przewodnicząca Jury Głównej Nagrody PTM im. Samuela Dicksteina, wcześniej laureatka tej nagrody (2020 r.). Książka *W świątyni nauki, mekce matematyków* (Warszawa 2021), której była współautorką i redaktorem naukowym, została wyróżniona w konkursie o Nagrodę im. Jana Jędrzejewicza na najlepszą polską książkę z historii nauki za 2021 r.

e-mail: smciesie@cyfronet.krakow.pl

Data zgłoszenia artykułu: 9 lipca 2024

Data przyjęcia do druku: 20 lutego 2025